

ASMENINIŲ FINANSŲ VALDYMO YPATUMAI EKONOMINIO NESTABILUMO SĄLYGOMIS

Kamilė Taujanskaitė¹, Daiva Jurevičienė²

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

El. paštas: ¹kamile.taujanskaite@gmail.com; ²daiva.jureviciene@vgtu.lt

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjamos asmeninių finansų ir jų valdymo problemos, sisteminio požiūrio būtinumas ir ypatumai esant nestabiliai ekonomikai. Atsižvelgiant į pastarojo meto finansų rinkų nuosmukį, ištirta individų asmeninių finansų elgsenos motyvacija. Darbe išanalizuoti ir palyginti investavimo į populiariausias finansines priemones retrospektyviniai rezultatai ir pasiūlyta investavimo alternatyva, kurios pelningumo ir saugumo santykis nepriklauso nuo ekonominio ciklo. Išnagrinėjus teorinius asmeninių finansų valdymo ypatumus ir praktinius rezultatus, pateikiamos išvados.

Reikšminiai žodžiai: asmeniniai finansai, asmeninių finansų valdymas, pajamos, išlaidos, laisvosios lėšos, alternatyvus investavimas, investicijos grąža, taupymas.

Įvadas

Asmeniniai finansai Lietuvoje vis dar nepakankamai išplėtoti finansų mokslo srityje, nepaisant to, kad mokslininkų dėmesio sulaukė jau daugiau nei prieš 10 metų. Pirmasis mokslinis straipsnis šia tema pasirodė 1999 m. – A. V. Rutkausko „Asmeniniai finansai kaip finansų posistemis“ (Rutkauskas 1999). Išsivysčiusiose šalyse asmeninių finansų disciplinai yra skiriama ypač daug dėmesio. Kaip itin svarbi finansų sistemos sudedamoji dalis, ši disciplina pradedama dėstyti koledžuose, skaitomi paskaitų ciklai JAV, Šveicarijos ir kitų šalių universitetuose (Winger, Frasca 2006), tačiau Lietuvoje kol kas – tai vis dar išimtis.

Be to, pastarąjį dešimtmetį asmeniniais finansais daugiausiai domėjosi žmonės, vienaip ar kitaip susiję su finansine veikla, tad įsivyravo bendra nuostata, kad asmeninių finansų valdymas yra tapatus laisvų finansinių lėšų investavimui, tačiau tai nėra visiškai teisinga – ši sąvoka yra kur kas platesnė. Susiformavusi institucinė bankų ir investicinių bendrovių infrastruktūra, aktyviai siūlydama įvairius investicinius produktus, taip pat netiesiogiai palaidė finansinio investavimo idėjas. Tačiau dabartinė finansų krizė išryškino vieną labai reikšmingą šio pernelyg vienpusiško požiūrio trūkumą – investiciniai produktai yra stabiliai pelningi tik ekonominio kilimo laikotarpiu, kitu metu ši veikla gali būti susijusi su didele rizika ir nemažais praradimais. Būtent šis faktas ir paskatino pasidomėti galimomis mažiau rizikingomis laisvų lėšų naudojimo alternatyvomis, kurios ir ekonominio nestabilumo laikotarpiu būtų patrauklios pelno prasme.

Taigi šio straipsnio tikslas – išnagrinėjus asmeninių finansų problematikos ypatumus ekonominio nestabilumo

sąlygomis, numatyti galimybes nerizikingai investuoti ir taip sumažinti savo išlaidas ateityje.

Tikslui pasiekti taikyti šie tyrimo metodai ir priemonės: antrinių duomenų ir mokslinės literatūros analizė; anketinė apklausa ir duomenų apdorojimas aprašomosios statistikos pagalba, MS Excel programa.

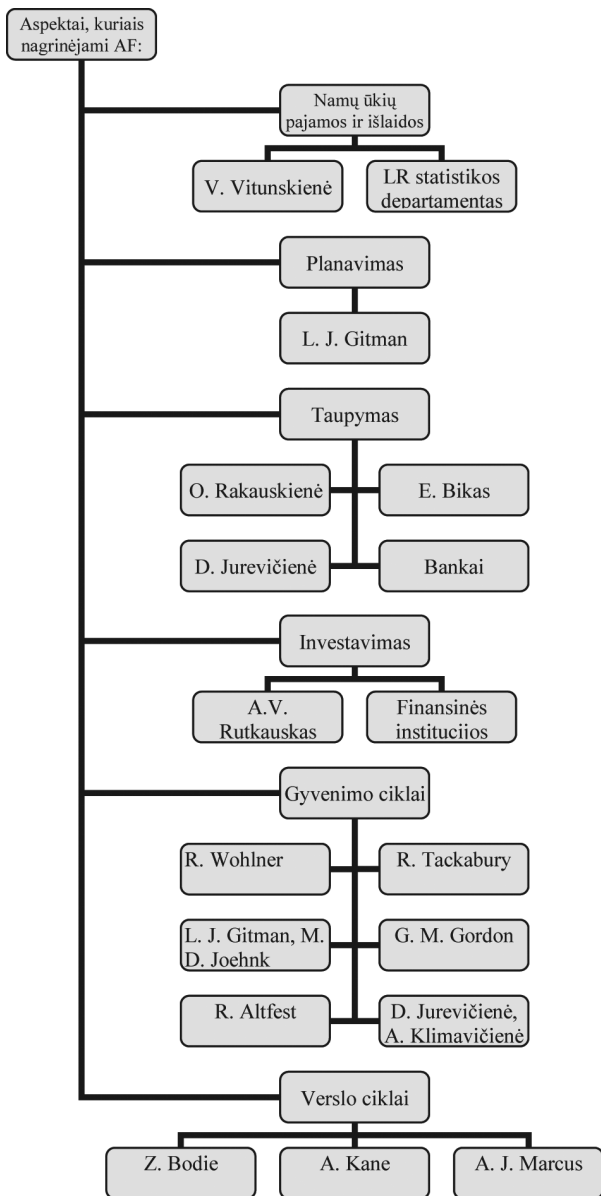
Požiūrių į asmeninius finansus įvairovė

Analizuojant šią temą, susiduriama su skirtingu įvairių autorių požiūriu į asmeninius finansus (1 pav.). Visi pavaizduoti veiksniai, žinoma, daro labai didelę įtaką asmeniniams finansams (AF) ir jų valdymui, tačiau apibendrinant įvairius mokslinius tyrimus, pastebėta, kad dauguma autorių asmeninius finansus nagrinėja fragmentiškai, t. y. tik pajamas ir išlaidas, tik investavimą, tik taupymą ar pan., ir nepateikia sisteminio požiūrio į šį procesą.

Tad išnagrinėjus įvairius mokslinius šaltinius, siūloma asmeninius finansus apibrėžti tokia fundamentalia lygtimi (2 pav.).

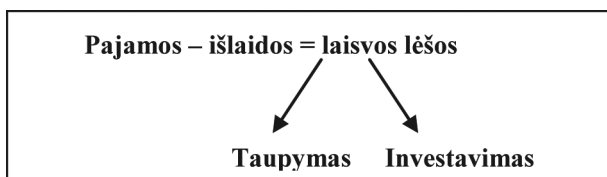
Tai reiškia, kad asmeniniai finansai yra visų šių trijų kintamųjų – pajamų, išlaidų ir laisvų lėšų, kurias galima taupyti arba investuoti – visuma.

Tačiau įvairūs autoriai, nagrinėjantys asmeninius finansus, dažniausiai tenkinasi tik vienu kintamuoju – laisvosiomis lėšomis ir jų valdymu – ir šiam procesui siūlo įvairius variantus, pvz., laisvas lėšas laikyti banko indėliuose, investuoti į akcijas, obligacijas, Vyriausybės vertybinius popierius ir pan. Vis dėlto asmeninius finansus ir jų valdymą reikėtų nagrinėti kaip visumą, kurioje reikšmingi visi lygties kintamieji.

1 pav. Aspektai, kuriais nagrinėjami asmeniniai finansai (sudaryta pagal: Rakauskienė, Bikas 2007; Bikas, Jurevičienė 2004; Rutkauskas 1999; Vitunskienė 1997; LR statistikos departamentas 2009; Jurevičienė, Klimavičienė 2008; Altfest 2009; Tackabury 2009; Wohlner 2009; Gordon 2008; Gitman, Joehnk 2009; Bodie *et al.* 2008)

Fig. 1. Approach to Personal Finance (according to: Rakauskienė, Bikas 2007; Bikas, Jurevičienė 2004; Rutkauskas 1999; Vitunskienė 1997; LR statistikos departamentas 2009; Jurevičienė, Klimavičienė 2008; Altfest 2009; Tackabury 2009; Wohlner 2009; Gordon 2008; Gitman, Joehnk 2009; Bodie *et al.* 2008)

2 pav. Asmeninių finansų lygtis

Fig. 2. Equation of Personal Finance

Tačiau įvairūs autoriai, nagrinėjantys asmeninius finansus, dažniausiai tenkinasi tik vienu kintamuoju – laisvosiomis lėšomis ir jų valdymu – ir šiam procesui siūlo įvairius variantus, pvz., laisvas lėšas laikyti banko indėliuose, investuoti į akcijas, obligacijas, Vyriausybės vertybinius popierius ir pan. Vis dėlto asmeninius finansus ir jų valdymą reikėtų nagrinėti kaip visumą, kurioje reikšmingi visi lygties kintamieji.

Suvokus šių kintamųjų (2 pav.) tarpusavio sąveiką, asmeninių finansų valdymas taptų aiškesnis ir leistų šį procesą valdyti pačiam žmogui, be ypatingos finansinių tarpininkų pagalbos, pavyzdžiui:

- didinant pajamas ir nekeičiant vartojimo lygio, t. y. išlaidų, būtų galima didinti savo laisvų lėšų kiekį;
- mažinant išlaidas ir nekeičiant pajamų lygio, taip pat galima didinti savo laisvas lėšas;
- sėkmingai investavus į vartojimo sritį, ateityje galima sumažinti išlaidas nebloginant, o gal net ir pagerinant savo gyvenimo kokybę ir pan.

Vis dėlto Lietuvoje esanti finansinių institucijų infrastruktūra išplėta tik trečiajam lygties kintamajam – laisvų lėšų valdymui, t. y. taupymui arba investavimui, tačiau visiškai nepalanki asmeniniams finansams kaip vientisai sistemai. Todėl šiame straipsnyje siekiama parodyti, kad egzistuoja ir kitokių taupymo bei investavimo alternatyvų, kurių nesiūlo jokia finansinė institucija.

Taigi siekiant nustatyti galimas investicines alternatyvas, pirma, būtina išsiaiškinti, kokie asmeninių finansų valdymo praktiniai ypatumai susiklostė Lietuvoje dabartinėmis sąlygomis, t. y. ekonominio nestabilumo laikotarpiu.

Individų finansinės elgsenos motyvacijos tyrimas

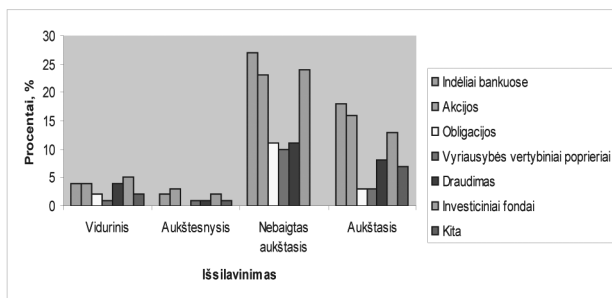
Asmeniniai finansai bei namų ūkių investiciniai sprendimai yra svarbi finansų sistemos dalis, nuo kurios labai priklauso visos šalies ekonomikos lygis. Informacijos apie motyvus, kuriais vadovaujasi namų ūkiai valdydami savo finansus, labai trūksta. Vienintelis būdas individų finansinės elgsenos ypatumams nustatyti yra atlikti anketinę Lietuvos gyventojų apklausą. Siekiant nustatyti jų įpročius tvarkant asmeninius finansus bei pagrindinius veiksnius, nulemiančius finansinius sprendimus, buvo atliktas sociologinis tyrimas. Tyrimo objektas – asmeniniai finansai namų ūkio kontekste. Šiuo tyrimu buvo nustatyta, kokiais motyvais remiasi įvairaus amžiaus, išsilavinimo ir skirtingas pajamas gaunantys respondentai, tvarkydami savo asmeninius finansus.

Tyrimui atlikti buvo pasirinktas anketinis apklausos metodas. Gauti duomenys analizuojami remiantis apra-

šomosios statistikos metodu ir MS Excel programa. Apklausoje dalyvavo 21–61 metų amžiaus asmenys iš įvairių Lietuvos miestų. Respondentai tyrimui buvo parenkami naudojant atsitiktinės imties metodą.

Pasirenkant tiriamą aibę – Lietuvos gyventojus – sudaryta anketa buvo įdėta į internetinį tinklalapį www.publika.lt. Taigi visi populiacijos elementai turėjo vienodas galimybes atsakyti į anketos klausimus, tad iš atsakiusių respondentų susidarė paprastoji atsitiktinė negražintinė imtis. Tačiau apklausoje turėjo galimybę dalyvauti tik gebantys naudotis kompiuteriais asmenys, t. y. pasižymintys kompiuteriniu raštingumu¹.

Apibendrinant respondentų pateiktus duomenis, galima paminėti, kad vidutiniškas jų amžius buvo 25–26 m., išsilavinimas – aukštasis, gaunamos mėnesinės pajamos – 1860 Lt. Paprašius įvardyti patraukliausias jiems investicijas, gauti atsakymai pateikti toliau esančiame paveiksle (3 pav.).

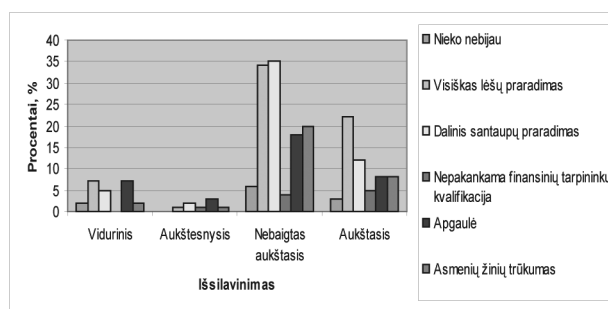
3 pav. Respondentų įvardytos patraukliausios investicijos (sudaryta remiantis apklausos duomenimis)

Fig. 3. Most Attractive Investments Mentioned by Respondents (concluded on the basis of a survey)

Sudėliojus investicijas prioritetu tvarka, respondentai nurodė, kad dažniausiai jie yra linkę pinigus laikyti bankų indėliuose, investuoti į akcijas ar investicinius fondus. Aukštąjį arba nebaigtą aukštąjį išsilavinimą turintys gyventojai pirmenybę teikia indėliams banke, o mažiausiai investuoja į vyriausybės vertybinius popierius arba obligacijas. Šis prioritetų sudėliojimas rodo, kad individai renkasi arba konservatyvų investavimą, t. y. indėlius banke. Tai nėra pelninga (mokamos palūkanos yra ganėtinai mažos ir tik 2009 m. jos siekė apie 8–10 % 11–12 mėn. laikotarpiui priklausomai nuo banko ir indėlio rūšies) ir jie renkasi patį rizikingiausią investavimo būdą – akcijas, o rečiausiai – saugiausias investicijų rūšis – Vy-

¹Remiantis kompiuterinio raštingumo tyrimu, kurį 2008 m. atliko specialiai tam tikslui sudaryta KTU docentų grupė, paaiškėjo, kad tik 0,7 % lietuvių pasižymi labai geromis šios srities žiniomis, 49,92 % gyventojų žinios yra pakankamos, 34,48 % – silpos, o net 14,9 % LR piliečių kompiuteriu ir internetu visai nesinaudoja (Otas *et al.* 2008).

riausybės vertybinius popierius ar obligacijas. Panašiai mąsto ir vidurinių bei aukštesnįjį išsilavinimą turintys asmenys. Kitu klausimu buvo siekiama nustatyti, ko žmonės labiausiai bijo, disponuodami savo laisvomis lėšomis ekonominio nestabilumo sąlygomis (4 pav.). Iš pateiktų atsakymų galima teigti, kad visi respondentai, nepriklausomai nuo išsilavinimo, labiausiai susirūpinę galimu visišku arba daliniu sukauptų pinigų praradimu. Taip pat dauguma gyventojų bijo apgaulės ir tik mažiau nei 5 % (nepriklausomai nuo išsilavinimo) dėl nieko nesibaimina. Riziką prarasti savo sukauptas laisvas lėšas žmonės suvokia, tačiau, kaip parodė ankstesnis klausimas, dėliodami prioritetus renkasi arba konservatyviausias pinigų laikymo formas, arba rizikingiausias.

4 pav. Respondentų atsakymai į klausimą, ko jie labiausiai bijo, kai kalbama apie laisvųjų lėšų valdymą (sudaryta remiantis apklausos duomenimis)

Fig. 4. Respondent Answers about Their Fears Referring to Free Asset Management (concluded on the basis of a survey)

Taigi atlikus individų finansinės elgsenos tyrimą paaiškėjo, kad turėdami laisvų lėšų žmonės jas laikytų banko indėliuose arba investuotų į nuosavybės vertybinius popierius, t. y. akcijas. Dauguma žmonių bijo visiško arba dalinio laisvų lėšų praradimo dėl netinkamai pasirinktos investavimo strategijos, tačiau, nepaisant to, daugeliu atvejų jie yra linkę elgtis arba perdėtai konservatyviai, arba rizikingai. Tai pavojinga nestabilios ekonomikos sąlygomis.

Asmeninių finansų valdymas nestabilios ekonomikos sąlygomis

Išanalizavus respondentų elgsenos motyvus pastebėta, kad pinigų laikymas banko indėlyje teikia mažai naudos visai asmeninių finansų lygčiai – toks pasirinkimas, pirma, nemažina išlaidų, o pajamos ir kartu laisvos lėšos didėja labai nedaug. Pinigų investavimas į akcijas yra pelningas ekonominio kilimo laikotarpiu, tačiau vyraujant ekominiam nestabilumui finansinio turto vertė gali smarkiai kristi, o žmonės, anksčiau investavę savo pinigus į akcijas, gali patirti nemažų nuostolių.

Todėl šioje straipsnio dalyje yra pateikiama alternatyva tiek indėliams, tiek akcijoms, kaip laisvų lėšų panaudojimo variantams, kuri viena, tokia pat pelninga kaip akcijos ekonominio kilimo laikotarpiu, kita, tokia pat mažai rizikinga kaip ir banke laikomi indėliai. Taigi pateikiamos kiekvienam gyventojui prieinamos taupymo galimybės, kurioms neatstovauja jokia finansinė institucija.

Remiantis retrospektyviais duomenimis, analizuojamas konkretus investavimo į akcijas (apimantis tiek rinkų kilimo, tiek ir kritimo laikotarpį) pavyzdys, rodantis galimą tokio pasirinkimo rezultata. Šis variantas lyginamas su pinigų laikymo banke galimais rezultatais ir tuomet pateikiama alternatyva šiems dviems laisvų lėšų panaudojimo variantams.

Straipsnyje analizuojama statistinė lietuvių šeima. Atsižvelgiant į LR vertybinių popierių komisijos 2009 m. pradžioje atliktą finansinio raštingumo tyrimą (LR vertybinių popierių komisija 2009), labai tikėtina, kad tokios šeimos finansinės žinios bus itin ribotos. Tarkime, kad 2004 m. šeima, turėdama 8000 Lt laisvų lėšų, nusprendė jas investuoti į vertybinius popierius ir pasirinko investiciją į vieno iš stabiliausiai augančių Lietuvos ūkio subjektų – AB TEO – akcijas. Dėl ribotų finansinių žinių pasirenkama pasyviojo investavimo strategija. 2004 m. sausio 18 d. už 8000 Lt šeima tuo metu galiojusiomis kainomis galėjo įsigyti 4123 AB TEO akcijų, kai vienos kaina buvo 1,94 Lt (1 lentelė).

1 lentelė. Laisvų lėšų naudojimas perkant AB TEO akcijas 2004 m. sausio 18 d. (sudaryta remiantis AB Finasta duomenimis)

Table 1. Use of Free Assets Buying AB TEO shares 18th January, 2004 (concluded on the basis of AB Finasta data)

	2004 m. sausio 18 d.
AB TEO akcijos kaina (Lt)	1,94
Akcijų kiekis	4123,71
Investuota suma (Lt)	8000,00

Per šešerius metus AB TEO akcijos vieneto kaina pasikeitė – nuo 1,94 Lt ji pakilo apytiksliai 6,18 % iki 2,06 Lt². Tačiau, keičiantis ekonomikos ciklams, labai dažnai investuotojai gali patirti nuostolį dėl akcijų kainos kritimo (Girdzijauskas, Štreimikienė 2009). Analizuojamu atveju AB TEO akcijos 2010 m. pradžioje pradėjo kilti.

Apskaičiavus pasyvaus investavimo strategijos 2004 m. sausio 18 d.–2010 m. sausio 18 d. gautą rezultata (2 lentelė), analizuojama šeima uždirbo 493,38 Lt

pelną (neįvertinant dividendų). Akivaizdu, kad, jei šeima būtų spekuliusi ir pardavusi savo akcijas, kai jų kaina buvo didžiausia (t. y. aktyviai valdydama savo investicijas), ji turėjo galimybę uždirbti gerokai daugiau. Tačiau, remiantis anksčiau minėtu LR vertybinių popierių komisijos atliktu tyrimu, parodančiu, kad lietuviams finansinio raštingumo pagrindų ypač trūksta (LR vertybinių popierių komisija, 2009), galima daryti prielaidą, kad labai mažai tikėtina, jog šeima būtų pardavusi savo akcijas, kai jų kaina buvo didžiausia. Iš AB TEO akcijų kainų svyravimo 2004–2010 m. grafiko (5 pav.) matyti, kad didžiausia akcijų kaina buvo 2007 m. balandžio pradžioje ir siekė 3,05 Lt, tad, pardavusi savo akcijas tada, ta šeima būtų tikrai nemažai uždirbusi – apie 4 575,15 Lt, nes tuomet 4 123 įmonės akcijos buvo vertos 12 575,15 Lt.

2 lentelė. AB TEO akcijų vertės pokytis 2004–2010 m. (sudaryta remiantis AB Finasta duomenimis)

Table 2. Changes of the Value of AB TEO Shares during 2004 – 2010. (concluded on the basis of AB Finasta data)

	Akcijų vertė (Lt)
2004 m. sausio 18 d.	8000,00
2010 m. sausio 18 d.	8493,38
Pelnas	493,38

5 pav. AB TEO akcijų kainos svyravimas 2004–2010 m. (Finasta 2010)

Fig. 5. Price Volatility of AB TEO Shares During 2004–2010 (Finasta 2010)

Vis dėlto nagrinėjant akcijų kurso kreivę matyti, kad joje daugybė kilimų ir kritimų, tad netgi būnant šios srities specialistu nebūtų paprasta pasirinkti tinkamiausius momentus akcijoms pirkti ir parduoti (Teresienė 2009), juo labiau statistiniam lietuvių investuotojui, turinčiam gana ribotas finansines žinias.

² 2010 m. sausio 18 d. AB TEO akcijų pardavimo kaina (AB Finasta 2010).

Taigi vertinant gautą pelną iš akcijų dar reikėtų įvertinti ir AB TEO mokamus dividendus (3 lentelė)³.

3 lentelė. AB TEO mokami dividendai (sudaryta remiantis AB TEO duomenimis ir LR Akcinių bendrovių įstatymu)

Table 3. Dividends of AB TEO Shares (based on AB TEO data and the Law of Joint Stock Company of the Republic of Lithuania)

Akcijų skaičius, vnt.	4123
Dividendai, 2003 m.	247,38
Dividendai, 2004 m.	535,99
Dividendai, 2005 m.	659,68
Dividendai, 2006 m.	1071,98
Dividendai, 2007 m.	1030,75
Dividenda, 2008 m.	948,29
Iš viso	4494,07
Mokesčiai, iš viso	778,42
Pelnas iš akcijų vertės pokyčio	493,38
Iš viso pelnas iš akcijų 2004 01 18–2010 01 18	4209,03

Įvertinę visas šias aplinkybes ir pelną iš akcijų vertės pokyčio, matome, kad šeima iš AB TEO akcijų per analizuojamą 6 metų laikotarpį uždirba 4209,03 Lt pelno.

Taigi atlikus investavimo į akcijas analizę, toliau nagrinėjama kita laisvų lėšų naudojimo alternatyva, kurią įvardijo respondentai, atsakydami į anketos klausimus, – tai laisvų lėšų laikymas banko indėlyje.

Tarkime, 2004 m. sausio 18 d. ta pati šeima būtų sudariusi 8 000 Lt indėlio sutartį (4 lentelė).

Akivaizdu, kad tiek bankų mokamos palūkanos už skirtingas indėlio rūšis, tiek jų skaičiavimo metodika nėra vienoda (Festić *et al.* 2009). Mažiausiai palūkanų gaunama už indėlį iki pareikalavimo arba, kitaip tariant, turimą pinigų likutį banko sąskaitoje, kai asmuo bet kuriuo momentu gali atsiimti savo turimus pinigus. Sudariusi terminuotojo indėlio sutartį, analizuojama šeima galėtų uždirbti daugiausiai – per šešerius metus papildomai sukauptų 1550,4 Lt ir 2010 m. iš viso turėtų 9550,4 Lt. Taigi indėlis iki pareikalavimo papildomų pajamų beveik neuždirba (bankai dažniausiai aukštesnes palūkanas moka už didesnius indėlius, kurie viršija 50 000 Lt), o taupo-

mojo indėlio palūkanos vis tiek yra mažesnės nei terminuotojo indėlio (Mačerinskienė, Ivaškevičiūtė 2009).

4 lentelė. Indėlių rūšys ir vidutinės mokamos palūkanos skirtinguose bankuose (sudaryta remiantis Lietuvos banko duomenimis)

Table 4. Sorts of Deposits and Average Interest rates in Various Banks (made according to data from the Bank of Lithuania)

Indėlio rūšis	Investuota suma 2004 m. (Lt)	Grąža (%)	Per 1 m. sukauptą suma (Lt)	Per 6 m. sukauptą suma (Lt)
Terminuotasis indėlis	8 000,00	3,23	258,4	1 550,4
Indėlis iki pareikalavimo	8 000,00	0,24	19,2	115,2
Taupomasis indėlis	8 000,00	1,93	154,4	1 142,12

Išanalizavus atliktoje apklausoje respondentų įvardytus populiariausius laisvų pinigų naudojimo variantus, galima teigti, kad investavimas į akcijas yra pelningas ekonominio kilimo laikotarpiu, tačiau, prasidėjus recesijai, tokios investicijos pelningumas labai sumažėja, o kai kuriais atvejais gali tapti netgi nuostolingas. Tokia situacija susidaro dėl akcijų kainos pokyčio ir todėl, kad ne visos listinguojamos bendrovės savo acininkams moka dividendus. Priešingu atveju dažnai jie yra nepakankami, kad padengtų galimą nuostolį, patiriamą dėl akcijų kainos sumažėjimo (Snieska *et al.* 2008).

Pinigų laikymas banko indėlyje yra kur kas saugesnis, tačiau mažai pelningas būdas. Todėl gauti rezultatai paskatino laisvų lėšų panaudojimo alternatyvų paieškas, kurios ir ekonominio nestabilumo laikotarpiu garantuotų pakankamą pelningumą ir patikimą saugumą. Tokia alternatyva gali būti investicija į savo namų ūkio efektyvumo didinimą – šiuo atveju laisvos lėšos lieka visiškoje investuotojo kontrolėje. Taigi buvo nuspręsta pasidomėti galimais rezultatais, jei 2004 m. sausio mėnesį analizuojamoji šeima, turinti 39 m² 1 kambario butą Šiaulių mieste, 8 000 Lt laisvų lėšų būtų investavusi į savo namų šildymo sistemos modernizavimą. 2004 m. 1 mėnesio centrinio šildymo kaina žiemą siekė apie 230 Lt (priklausė nuo šildymo intensyvumo). Be to, papildomai buvo mokama už karštą vandenį ir 23 Lt už „gyvatuką“ (nuo 2008 m. tiek šildymo, tiek „gyvatuko“ mokesčiai pakilo beveik perpus).

Tačiau net ir tuometinėmis kainomis (duomenys surinkti iš kiekvienais metais gaunamų atitinkamų sąskaitų už analizuojamo buto šildymą), palyginti su kitų butų šildymu, ši suma atrodė pernelyg didelė. Tad buto savininkai nusprendė įrengti autonominio šildymo dujomis sistemą ir taip taupyti šildymui skirtas lėšas. Pakeitus šildymo sistemą, 1 mėnesio buto šildymas žiemą vidutiniškai kainavo

³ Palyginti su kitomis įmonėmis, AB TEO dividendai yra pakankamai dideli: 2004 m. buvo 0,13 Lt, 2005 m. – 0,16 Lt, 2006 m. – 0,26 Lt, 2007 m. – 0,25, 2008 m. – 0,23 Lt už akcijos vieneta. Be to, šios įmonės akcijos pirtos 2004 m. sausio 18 d., tad remiantis LR akcinių bendrovių įstatymu (LR Seimas 2009), dividendai jiems priklauso ir už 2003 m. (2003 m. – 0,06 Lt/vnt.), tačiau nepriklauso už 2009 m. Kalbant apie mokesčius, per analizuojamą periodą už dividendus, turėjo būti mokamas 15 % pelno mokestis kasmet, tačiau nuo 2009 m. sausio 1 d. įsigaliojo nauja įstatymo pataisa, pagal kurią už 2008 m. dividendus mokamas 20 % pelno mokestis ir 6 % socialinio draudimo mokestis (Kundelis, Maselskytė 2009; LR Seimas 2008).

tik apie 70 Lt. Be to, karšto vandens išlaidos sumažėjo nuo 8 Lt/m³ iki apytiksliai 5 Lt/m³, nes karštas vanduo paruošiamas toje pačioje šildymo sistemoje. „Gyvatuko“ mokesčio apskritai nebuvo; jis šyla automatiškai, nes sistemoje cirkuliuoja karštas vanduo, kurį tiekia įrengtas katilas. Remiantis kiekvienų metų atitinkamų mėnesių sąskaitomis už šio buto šildymą, apskaičiuota, kiek ši šeima sutaupė 2004–2008 m. m. (5 lentelė). Atlikti skaičiavimai parodo akivaizdų skirtumą tarp išlaidų, šildant butą centriniu būdu, ir išlaidų, įrengus autonominio šildymo sistemą.

5 lentelė. Išlaidų būsto šildymui centrinės ir autonominės šildymo sistemos atvejais palyginimas 2004–2008 m. m. (sudaryta remiantis faktiniais duomenimis)

Table 5. The Comparison of Central Heating and Autonomous Heating System Costs during 2004–2008 (concluded on the actual data)

	Centrinis šildymas	Autonominis šildymas
I. 1 metų šildymo išlaidos (Lt)	1 495,00	455,00
Šildymo trukmė (mėn.)	6,50	6,50
1 mėnesio šildymo kaina, (Lt)	230,00	70,00
II. 1 metų gyvatuko mokesčio išlaidos (Lt)	276,00	0,00
Gyvatuko šildymo trukmė (mėn.)	12,00	12,00
1 mėnesio gyvatuko šildymo kaina (Lt)	23,00	0,00
III. 1 metų karšto vandens išlaidos (Lt)	192,00	120,00
8,00	5,00	
2,00	2,00	
Iš viso išlaidos šildymui, karštam vandeniui ir gyvatukui per 1 metus (Lt)	1 963,00	575,00
Per metus sutaupoma (Lt)	1 388,00	

Investavus pinigus į šildymo sistemos pakeitimą, išlaidos šildymui per metus sumažėjo net 69,57 %, palyginti su ankstesnėmis. Išlaidos karštam vandeniui per metus sumažėjo 37,5 %, o „gyvatuko“ mokesčio apskritai nebuvo; iš viso apytiksliai sutaupoma 120 Lt per metus už karštą vandenį ir gyvatuką.

Tad šeima, gyvendama netgi patogiau nei iki renovacijos (investicijos), tą patį rezultatą gauna už kur kas mažesnę kainą – bendrosios išlaidos šilumos energijai sumažėja 74,36 %. Taigi ekonominis efektas yra akivaizdus netgi vertinant 2004 m. kainomis. Tačiau, nuo 2008 m. kilo tiek centrinio šildymo, tiek ir dujų kainos, todėl ap-

skaičiuota, kiek šeima mokėtų už šildymą, įvertinus išaugusias energijos kainas (6 lentelė).

Šilumos kainos nuo 2004 m. iki 2008 m. po truputį kilo kasmet, tačiau nuo 2008 m. jos šoktelėjo beveik perpus. Taigi ši šeima sutaupo dar 36,74 % daugiau, palyginti su sutaupyta suma 2004 m., nepaisant dujų kainos padidėjimo.

Tad, pasirinkusi investavimą į namų ūkio gerinimą, analizuojama šeima kasmet galėtų nemažai sutaupyti (7 lentelė).

6 lentelė. Išlaidų būsto šildymui centrinės ir autonominės šildymo sistemos atvejais palyginimas nuo 2008 m. (sudaryta remiantis faktiniais duomenimis)

Table 6. The Comparison of Central Heating and Autonomous Heating System Costs in 2008 (concluded on actual data)

	Centrinis šildymas	Autonominis šildymas
I. 1 metų šildymo išlaidos (Lt)	2 210,00	936,00
Šildymo trukmė, (mėn.)	6,50	6,50
1 mėnesio šildymo kaina (Lt)	340,00	144,00
II. 1 metų gyvatuko mokesčio išlaidos (Lt)	672,00	0,00
Gyvatuko šildymo trukmė (mėn.)	12,00	12,00
1 mėnesio gyvatuko šildymo kaina (Lt)	56,00	0,00
III. 1 metų karšto vandens išlaidos (Lt)	336,00	120,00
1 mėnesio karšto vandens 1 m ³ kaina (Lt)	14,00	5,00
Sunaudojamas karšto vandens kiekis per mėnesį (m ³)	2,00	2,00
VISO išlaidos šildymui, karštam vandeniui ir gyvatukui per 1 metus (Lt)	3 218,00	1 056,00

7 lentelė. Investicijos į namų ūkį metinė grąža

Table 7. The Annual Rate of Return on Investments in Renovation

Investuota suma, (Lt)	8000,00
Per 1 metus sutaupoma suma (Lt) 2004–2008 m.	1388,00
Per 1 metus sutaupoma suma (Lt) 2009 01 01–2009 12 31	2162,00
Per 1 metus sutaupoma suma (Lt) nuo 2010 m. (prognozuojama)	2055,60
Investicijos grąža (%) 2004–2008 m.	0,17
Investicijos grąža (%) nuo 2009 m.	0,27
Investicijos grąža (%) nuo 2010 m. (prognozuojama)	0,26

Remiantis AB *Lietuvos dujos* internetiniame puslapyje skelbiamomis dujų kainomis, prognozuojama, jog nuo 2010 m. sausio 1 d. ši konkreti šeima sutaupyti šiek tiek mažiau nei 2009 m. (dėl dujų kainos padidėjimo). Tačiau investicijos grąža vis tiek yra pakankamai didelė, todėl pasirinkusi šią investiciją šeima per analizuojamą laikotarpį sutaupo net 9 102 Lt.

Žinoma, tokia investicija tiesioginių pajamų neteikia, tačiau dėl to labai sumažėja išlaidų komponentė. Grįžtant prie pirmoje straipsnio dalyje pateiktos asmeninių finansų lygties (1 pav.), matome, jog sutaupius tam tikrą išlaidų dalį galima padidinti laisvų lėšų kiekį ir jas vėliau vėl kur nors sėkmingai investuoti.

Taigi investavimas į namų ūkį gal ir nėra toks pelningas kaip akcijos ekonominio klestėjimo laikotarpiu, tačiau krizių metu yra visiškai saugus ir gali būti pakankamai patrauklus pelningumo prasme. Ši investicija, be to, yra naudinga esant bet kokiam ekonominiam ciklui – išlaidos būstui mažės nepriklausomai nuo ekonomikos kilimo ar smukimo. Tad apibendrinant galima teigti, kad investavimas į akcijas yra naudingas ekonomikos kilimo laikotarpiu, pinigų laikymas banko indėliuose yra saugus, bet mažai pelningas būdas, o investavimas į namų ūkio gerinimą tarsi susieja pelningumą ir saugumą, todėl į šią alternatyvą, priimant laisvų lėšų panaudojimo sprendimus, tikrai vertėtų atkreipti dėmesį.

Apibendrinant atliktus skaičiavimus, būtina pabrėžti keletą išlygų:

- anketinė apklausa buvo atlikta tik tarp tų šalies gyventojų, kurie naudojami kompiuteriu, o tai turėjo įtaką dalyvavusiųjų respondentų amžiaus vidurkiui, kas dažnai lemia ir investavimo priemonės pasirinkimą;
- analizuojant investicijų į akcijas pelningumą, pateiktas supaprastintas pavyzdys ir visiškai pasyvus investavimo būdas, tačiau tai grindžiama pakankamai žemu Lietuvos gyventojų finansiniu išprusimu ir statistinio lietuvių finansine elgsena;
- skaičiuojant mokėtinas palūkanas už terminuotuosius indėlius, naudojamos vidutine bankuose vyravusia palūkanų norma;
- šildymo sistemos keitimas (atsijungimas nuo miesto centrinio šildymo) keletą pastarųjų metų yra beveik neįmanomas dėl bendrovių, teikiančių šilumos paslaugas gyventojams, taikomų draudimų (tai gali būti numatyta ir jų privatizavimo dokumentuose). Tačiau net ir 2004 m. kitų miestų gyventojams pakeisti šildymo sistemą dėl jau įvardytos priežasties buvo itin sunku, tad analizuojamas konkretus atvejis Šiaulių mieste yra reta išimtis.

Išvados

1. Išnagrinėjus įvairius šaltinius galima teigti, kad asmeninius finansus ir jų valdymą įvairūs mokslininkai analizuoja įvairiais požiūriais: per vartojimą, investavimą, taupymą, atsižvelgiant į gyvenimo ciklą ar besikeičiančius verslo ciklus.

2. Išplėtotą finansinių institucijų infrastruktūrą kol kas yra palanki tik investavimui į finansų rinkas, tačiau ekonomines krizės metu jų patikimumas susvyravo. Tokiais laikotarpiais individualūs investuotojai turi būti itin kompetentingi, siekdami neprarasti sukaupto turto vertės.

3. Asmeninių finansų valdymas dažnai tapatinamas tik su laisvųjų piniginių lėšų naudojimu ignoruojant kitų reikšmingų asmeninių finansų komponentių – pajamų ir išlaidų – valdymą. Todėl darbe siūlomas sisteminis požiūris į asmeninius finansus, itin daug dėmesio skiriant išlaidų reguliavimui.

4. Tiriant individų finansinės elgsenos motyvą, pasitvirtino žmonių menkas racionaliai valdyti asmeninius finansus gebėjimas, pasireiškiantis padriku ir menkai motyvuotu laisvų lėšų naudojimu renkantis kraštutines priemones ir elgiantis arba pernelyg konservatyviai, arba pernelyg agresyviai ir rizikingai.

5. Atsižvelgiant į respondentų dažniausiai įvardijamus laisvų lėšų naudojimo variantus, darbe sumodeliuoti tokie investicijų rezultatai bei palyginti su alternatyvia nefinansine investicija. Rezultatai parodė, kad investavimas į būsto renovaciją yra ne tik saugus, bet ir, įvertinus investicijos grąžą, gali būti kur kas pelningesnis už finansines investicijas, ypač esant finansų rinkų nestabilumui.

Literatūra

- Altfest, L. 2009. Personal Financial Planning: Origins, Developments and a Plan for Future Direction, *The American Economist* 48(2): 53–60.
- Bikas, E.; Jurevičienė, D. 2004. Personal Finances and Accession of Them into Lithuanian Market. Integration of Financial Sectors of Baltic States into the European Union: Challenge and Experience, in *Collection of papers*, University of Tartu, 191–208.
- Bodie, Z.; Kane, A.; Marcus, A. 2008. *Essentials of Investments*. Singapore: The McGraw Hill Companies. 657 p.
- Festić, M.; Repina, S.; Kavkler, A. 2009. The Overheating of Five EU New Member States and Cyclicity of Systemic Risk in the Banking Sector, *Journal of Business Economics and Management* 10(3): 219–232. doi:10.3846/1611-1699.2009.10.219-232
- Finasta. *OMX Baltijos prekybos informacija* [interaktyvus] 2010. [žiūrėta 2010-01-18]. Prieiga per internetą: <http://www.finasta.lt/1.php?tmpl_into=middle&tmpl_name=m_finasta_analize_grafikas&m_finasta_index=&m_finasta_from=2004-01-18&m_finasta_till=2010-01-18>.

- Girdzijauskas, S.; Štreimikienė, D. 2009. Application of Logistic Models for Stock Market Bubbles Analysis, *Journal of Business Economics and Management* 10(1): 45–51. doi:10.3846/1611-1699.2009.10.45-51
- Gitman, L. J.; Joehnk, M. D. 2009. *Fundamentals of Investment*. San Diego State University. 718 p.
- Gordon, M. G. 2008. *The Life Cycle of Financial Planning*. University of Wyoming Cooperative Extension Service. 198 p.
- Jurevičienė, D.; Klimavičienė, A. 2008. Asmeninių finansų valdymo teoriniai aspektai gyvenimo ciklo požiūriu, *Verslas: teorija ir praktika* [Business: Theory and Practice] 9(1): 22–32. doi:10.3846/1648-0627.2008.9.22-32
- Kundelis, E.; Maselskytė, G. 2009. *Išmokamų dividendų apmokestinimo naujienos* [interaktyvus], [žiūrėta 2009-12-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.pwc.com/lt/lt/press-rm/articles/aamaktualijos-09-04-20.jhtml>>
- Lietuvos bankas. *Indėlių litais vidutinės metų palūkanų normos* [interaktyvus], 2009. [žiūrėta 2009-09-29]. Prieiga per internetą: <<http://www.lb.lt/int/default.asp>>.
- Lietuvos Respublikos Seimas. *Akcinių bendrovių įstatymas*. [interaktyvus] 2009. [žiūrėta 2009-09-10]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=331523&p_query=&p_tr2=>>
- Lietuvos Respublikos Seimas. *Gyventojų pajamų mokesčio pakeitimo ir papildymo įstatymas* [interaktyvus], 2008. [žiūrėta 2009-12-20]. Prieiga per internetą: <www.lrv.lt/Posed_medz/2009/090211/20.pdf>.
- Lietuvos Respublikos statistikos departamentas. *Namų ūkių biudžetų tyrimas* [interaktyvus], 2009. [žiūrėta 2009-10-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1335>>.
- Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisija. *Lietuvos gyventojų finansinės žinios nepakankamos* [interaktyvus], 2009. [žiūrėta 2009-09-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.vpk.lt/lt/vpk-pranesimai/investuotoju-svietimas/14113/>>.
- Mačerinskienė, I.; Ivaškevičiūtė, L. 2008. The evaluation model of a commercial bank loan portfelio, *Journal of Business Economics and Management* 9(4): 269–277. doi:10.3846/1611-1699.2008.9.269-277
- Otas, A.; Telešius, E.; Petrauskas, V. 2008. Kompiuterinio raštinumo tyrimai Lietuvoje, iš *Informacijos mokslai* [interaktyvus]. Kaunas: Technologija [žiūrėta 2009-11-11]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos_mokslai/42-43/13-20.pdf>.
- Rakauskienė, O. G.; Bikas, E. 2007. Lietuvos gyventojų santaupos: moterų ir vyrų taupymo elgsenos modeliai, *Ekonomika* 79: 125–140.
- Rutkauskas, A. V. 1999. Asmeniniai finansai kaip finansų po-sistėmis, *Inžinerine ekonomika – Engineering Economics* (4): 50–55.
- Snieška, V.; Laškienė, D.; Pekarskienė, I. 2008. Stock Returns and the Macroeconomic Environment: The Case of the Vilnius Stock Exchange, *Transformations in Business & Economics* 7(2): 115–129.
- Tackabury, R. L. 2009. *The Financial Stages of Life* [interaktyvus], [žiūrėta 2009-09-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.wiseradvisor.com>>.
- TEO LT. *Dividendų politika*. [interaktyvus], 2009. [žiūrėta 2009-12-10]. Prieiga per internetą: <http://www.teo.lt/lt/dividendu_politika-1899.htm>.
- Teresienė, D. 2009. Lithuanian Stock Market Analysis Using a Set of Garch Models, *Journal of Business Economics and Management* 10 (4): 349–360. doi:10.3846/1611-1699.2009.10.349-360
- Vitunskienė, V. 1997. *Namų ūkio ekonomika*. Vilnius. 204 p.
- Winger, B.; Frasca, R. R. 2006. *Personal Finance*. University of Dayton: Pearson. 467 p.
- Wohlner, R. *Financial Strategies for Major Life Events* [interaktyvus], 2009. [žiūrėta 2009-10-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.wiseadvisor.com>>.

CHALLENGES OF PERSONAL FINANCE MANAGEMENT UNDER INSTABLE ECONOMIC

K. Taujanskaitė, D. Jurevičienė

Abstract

This article deals with personal finance and personal finance management problems as well as with the necessity of systematic attitude during the economic downturn. Taking into account the downfall of the financial markets, the motivation of individuals' financial behavior is investigated. The retrospective analysis of the most popular investing instruments and comparison of results is presented in the paper, followed by the suggestion of an alternative investment option, covering the profitability and safety ratio that is independent to the economic cycle. Research findings regarding theoretical and practical personal finance management are followed by conclusions.

Keywords: alternative investment, expenses, free assets, income, personal finance, personal finance management, return on investments, savings.